

הגדרת "פתח" המבוי [ב ע"א "אמר רב יהודה"-ג ע"א "לסימנא בעלמא"]

בזמן חז"ל הבתים היו משותפים יחדיו ב"חצר" ומספר חצרות היו משותפות ביניהן ב"מבוי". מדאורייתא המבוי הסתום (בעל שלושת המחיצות) הינו רשות היחיד, אך חכמים חששו שהמצוי במבוי, מבלי משים לב, ייצא לרשות

הרבים כשהחפץ בידו - ונמצא מטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים. לשם כך גזרו חכמים שדין המבוי הינו כרמלית, וכדי להתיר לטלטל בה כרה"י אדם חייב לשים היכר בפתח של המבוי הסתום, בדמות: לחי, קורה או פתח. כך כשילך במבוי ישים לב לפתח וימנע מלצאת לרשות הרבים (לכך אסרו חכמים לשבת על פתח המבוי, שמא יתגלגל חפץ מהמבוי החוצה, ומשום שאינו רואה את המבוי יבוא לטלטל את החפץ חזרה לרשות היחיד. שבת קמא ע"א.

קמח ע"ב. לדעת רש"י (ד"ה "מבוי") הסיבה שלא התירו חכמים לטלטל במבוי בלא היכר, כדי שאנשים לא יטעו להתיר לעצמם לטלטל ברה"ר).

הגמרא מבקשת לברר מהו הגובה המקסימאלי של פתח שיש בו כדי להגדיר את הכניסה למבוי כ"פתח", בתורה מופיע כמה סוגי פתחים:

- א. פתח ההיכל של בית המקדש (גובה 20 אמות, רוחב 10 אמה).
- ב. פתח האולם של בית המקדש (גובה 40 אמות, רוחב 20 אמה).
- ג. פתח הכניסה למשכן (בהו"א גובה 5 אמות, רוחב 20 אמה).
- ד. פתחי ארמונות של מלכים (גובהם רב).

הנפק"מ להגדרת גובה ה"פתח" – שכל פתח שגבוה מכך לא ניתן לטלטל באותו מבוי מבלי למעט את גובהו.

רב: המחלוקת נובעת מה הכוונה ב"פתח" הכתוב תורה. וישננה מקרא אחד דרשו "ושחטו פתח אהל מועד". המקור עוסק בפתח שיש במשכן, אך בשביל ללמוד מהו גובה הפתח מסיקים מהפתח שיש במקדש, לכן ישנה מחלוקת לאיזה פתח משווים: פתח האולם או פתח ההיכל?

חכמים: ב"אהל מועד" היה את מזבח הזהב, השולחן והמנורה והיו עבודות שכשרות רק שם, לכן בלימוד למקדש יש להשוותו להיכל, שהיו בו כלים אלו ודינו שווה. לכן הכוונה ב"פתח אהל מועד" לפתח של ההיכל. ממילא מהתורה לומדים שפתח גובהו עשרים אמה, ובמבוי פתח שגבוה מכך יש למעט (ואין הכוונה לאולם שקדושתו פחותה).

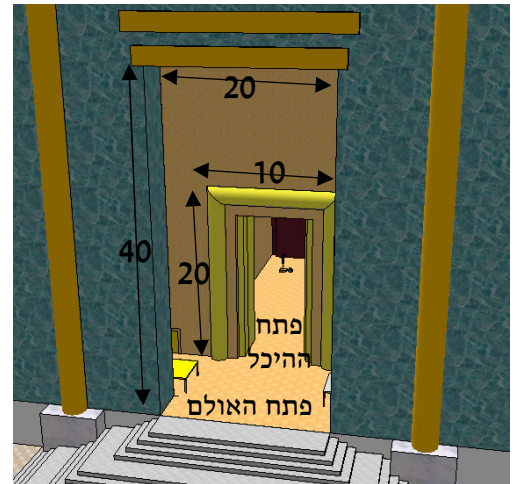
רבי יהודה: דינו של "אוהל מועד" במשכן שווה להיכל והאולם יחדיו, כיוון שגם עבודות שנעשו באולם כשרות, לכן הכוונה ב"פתח אהל מועד" לפתח של האולם. ממילא מהתורה גובהו של הפתח הינו ארבעים אמה, ובמשנה אין צורך למעט פתח בגובה עשרים אמה.

הסבר נוסף בדעת רבי יהודה: גם הוא מסכים לחכמים שאין דין האולם וההיכל שווים, אך הוא למד מפסוק אחר "אל פתח אולם הבית" (תוס'. הרכבה של שני פסוקים מספר יחזקאל), שממנו משמע ש"פתח" הכוונה לאולם שבמקדש.

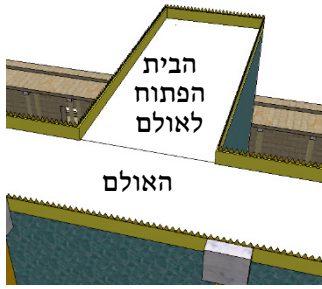
משנתנו
מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה למעט. רבי יהודה אומר: אינו צריך.

מידות ד, א
פתחו שלהיכל גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות.

מידות ג, ז
פתחו שלאולם גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה.

קודש הקודשים	קודש הקודשים
היכל	קודש
אולם	
מזבח	מזבח

חכמים: דחיית דעתו של רבי יהודה. אם היה כתוב "אֵל פֶּתַח אוֹלָם" – היה ניתן ללמוד שהאולם נחשב כ"פתח". אך כתוב "אֵל פֶּתַח אוֹלָם הַבַּיִת" וכוונת הפסוק ל"בית" שפתוח לאולם, שזהו ההיכל.

כיצד חכמים ורבי יהודה למדו מהפסוק שעוסק בענייני המשכן לפתחים שיש במקדש? (רש"י. ישנה נפק"מ האם לומדים ממשכן או ממקדש, הרי במשכן לא היה אולם. וכן גובה פתח המשכן היה רק עשר אמות (כמוכח מגובה הקרשים)).

בתורה משכן מכונה "מקדש" ומקדש מכונה "משכן", לכן כשהתורה כתבה "פֶּתַח אֶהְל מוֹעֵד" הכוונה גם למקדש. מוכח משחיטת קורבן השלמים שהעבודה כשרה רק בעת שדלתות ההיכל פתוחות כנלמד מהפסוק "וַיִּשְׁחֲטוּ פֶתַח אֶהְל מוֹעֵד", וברור שהדין חל הן על המשכן והן על המקדש.

הן לשחיטת חכמים והן לשחיטת רבי יהודה שלומדים את הגדרתו של "פתח" מהמשכן – מוכח מהפסוקים שרוחב פתח המשכן הינו עשרים אמה, ולדעת שניהם במשנה מבוי שפתחו רחב מעשר אמות – חובה למעט. והרי מוכח מפתח המשכן שאף עשרים אמה עדיין מוגדר כ"פתח"?

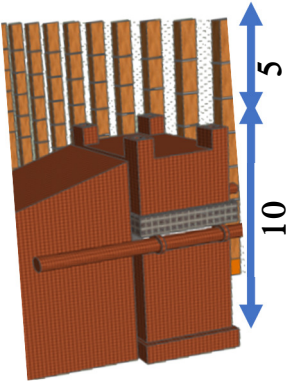
מקדש מכונה "משכן" מהפסוק "וַיִּבְנֵה אֶת מִשְׁכְּנֵי בְּתוֹכָם", הוא בלשון עתיד ונאמר לאחר שהמשכן כבר נבנה – מכך משמע שהכוונה לבניית בית המקדש (כל ספר ויקרא נאמר לאחר בניית המשכן).

פתחו של המשכן מכונה "פֶּתַח שַׁעַר הַחֲצָר", אך לא נקרא סתם "פתח", לכן לא ניתן ללמוד מפתח המשכן לדין שאר הפתחים. ואב"א: הפסוק "וַיִּחַמֵּשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַפֶּתַח" אינו מפרש את רוחב צידי פתח השער, אלא מפרש את גובה קלעי המשכן במזרח (ממילא לא ניתן להוכיח את רוחב פתח המשכן, מתוך 50 אמה של רוחב המשכן).

משכן מכונה "מקדש" מהפסוק המתאר שהלוויים נשאו את כלי המשכן שמכונים גם "נושְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ" והקימו את הַמִּשְׁכָּן עַד בּוֹאֵם. יש לדחות שהפסוק מדבר על נשיאת ארון העדות, ומכונה ה"מִקְדָּשׁ" מכיוון שהוא קדוש יותר משאר כלי המשכן.

כיצד ניתן להסביר שגובה קלעי המשכן הינו חמש עשרה אמה?! והרי מפורש בפסוקים שהובאו "וְקוֹמַת חֲמֵשׁ אַמּוֹת"!

משכן מכונה "מקדש" מהפסוק שנאמר בעת בניית המשכן "וַיִּעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם".

כוונת הפסוק "וְקוֹמַת חֲמֵשׁ אַמּוֹת" לתאר את גובה קלעי המשכן מגובה המזבח. המזבח החיצון הינו עשר אמות, וכדי שלא יראו העם מבחוץ את הכהן בעבודתו על גבי המזבח הוסיפו עוד חמש אמות לגובה קלעי המשכן.

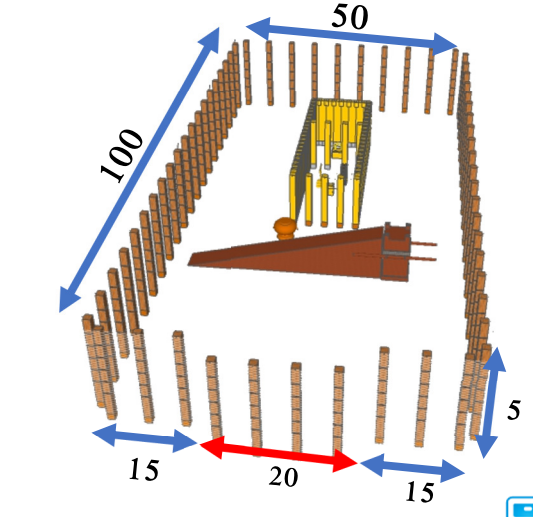
מבוי... והרחב מעשר אמות – ימעט.

משנתנו

"אוֹרֶךְ הַחֲצָר מֵאָה בְּאֵמָה וְרוֹחַב חֲמֵשִׁים בְּחֲמֵשִׁים וְקוֹמַת חֲמֵשׁ אַמּוֹת... וַיִּחַמֵּשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַפֶּתַח... וְלַפֶּתַח הַשְּׂנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הַחֲצָר קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה".

שמות

אם רבי יהודה למד את גדר דינו של ה"פתח" מאולם, הרי רוחבו של פתח האולם הינו עשרים אמה, ומדוע לפי דבריו במשנה צריך למעט? (מכך שרבי יהודה לא חלק על דברי חכמים בסיפא – משמע שהוא מסכים להם וגם לשיתתו רוחב הפתח עד עשר אמות)

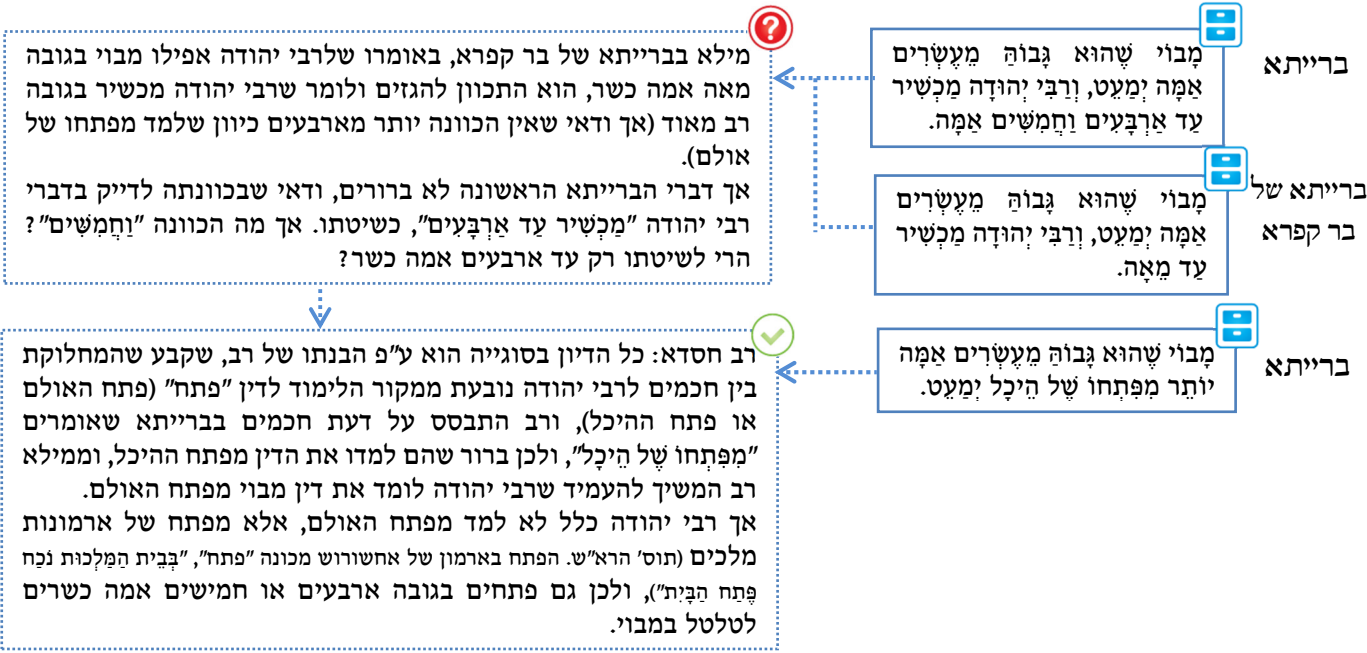

אב"י: רבי יהודה חולק על דעת חכמים בברייתא.

והרחב מעשר אמות ימעט. רבי יהודה אומר: אינו צריך למעט.

ברייתא

אם רבי יהודה חולק בברייתא, מדוע הוא לא חולק גם במשנה? כשרבי יהודה במשנה חלק על חכמים ולמד מהאולם ולא מההיכל – ממילא הוא חלק עליהם גם בדין גובה הפתח וגם בדין רוחב הפתח.

לאחר שהגמרא העמידה את דעתו של רב, שחכמים למדו את שיטתם מפתח ההיכל (ורבי יהודה מפתח ארמונות מלכים), מקשה הגמרא ממספר מקורות מדוע "הפתח" שמבוי שונה מפתח ההיכל?

מקור	קושיה	תירוץ
[יא ע"ב] הַכֶּשֶׁר מְבוּי, בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים: לְחֵי וְקוֹרָה, וּבֵית הֶלֶל אוֹמְרִים: לְחֵי אוֹ קוֹרָה.	להיכל היה דלתות, ומדוע בין לב"ש ובין לב"ה אין צורך בדלתות כדי להכשיר מבוי?	דלתות ההיכל אינן חלק מהפתח (וממילא לא הן אלו שמגדירות אותו כ"פתח"), אלא נועדו רק לצניעות בעלמא, שלא יראו העובדים בעזרה ובאולם את הכלים והכוהנים שבהיכל.
[ב ע"א] אִם יֵשׁ לוֹ צוֹרֵת הַפֶּתַח אֵף עַל פִּי שְׂרָחַב מְעַשֵּׂר אֲמוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעַט.	להיכל היה צורת הפתח והוא לא היה רחב יותר מעשר אמות (תוס'. אם היה אפשר מהתורה לעשות "פתח" יותר רחב, פתח ההיכל היה ברוחב עשרים אמה כרוחב פתח האולם), ומדוע התירה המשנה לטלטל במבוי שיש לו צורת הפתח שרחב יותר מעשר אמות?	באמת לשיטתו של רב יש לתקן את לשון המשנה. כמוכח מכך שבשעה שלימד רבי יהודה את חייא, בנו של רב, את המשנה ואמר "אינו צריך למעט", שמע זאת רב ותיקנו שצריך לגרוס במשנה "צריך למעט" (ומבוי דינו כפתח ההיכל שאינו רחב יתר על עשר אמות).
[מידות גז], חֲמֵשׁ אֲמִלְתָּאוֹת שֶׁל מִיֵּלָה הָיוּ עַל גְּבִיּוֹ זֹ לְמַעְלָה מִזֹּ לְמַעְלָה מִזֹּ.	מעל פתח ההיכל היה אמלתרא (קורה בולטת מהקיר) ולמרות זאת גובהו היה רק עשרים אמה, משמע שאף שאמלתרא ניכרת לעין לאדם, עדיין הדבר לא מועיל – ולא ניתן להחשיב "פתח" בגובה רב יותר. אם כן, כיצד רב עצמו התיר לטלטל במבוי שהפתח גבוה מעל עשרים אמה, אם יש מעליו אמלתרא?	גם בלא דברי רב הברייתות מוקשות, הראשונה "מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה יותר מפתחו של היכל למעט" משמע שלומדים מההיכל ולא מועיל האמלתרא, ובברייתא שלנו נאמר "אפילו גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט"? לכן יש להעמיד שכל ברייתא היא דעת תנא אחר, ורב פסק את דעתו כתנא בברייתא הראשונה.
אָמַר רַבִּי אִילְעָא אָמַר רַב: [קורה] רְחֵבָה אַרְבָּעָה [טפחים - מתירה לטלטל במבוי] אֵף עַל פִּי שְׂאִינָה בְּרִיאָה [חזקה דיה לשאת אריח]. וְאִם יֵשׁ לָהּ אֲמִלְתָּא אֲפִילוּ גְבוּהָ יוֹתֵר מְעַשְׂרִים אָמַר אֵינוֹ צָרִיךְ לְמַעַט.	מתרץ רב יוסף: אין זו קושייה לרב, כי אלו אינם דבריו, אלא ברייתא. קושיה: ברייתא זו נאמרה על ידי חמא בנו של רבה בר אבוב – משמע שהיא ברייתא מוסמכת ותוכנה קשה לשיטת רב?	רב נחמן בר יצחק: בלא דברי רב הברייתות לא מוקשות, דעת חכמים כברייתא השנייה, שאמלתרא מועילה במבוי גבוה יותר מעשרים אמה, כיוון שהיא ניכרת לעין ולא יצאו מהמבוי בטלטול. והם לא למדו את דינם מההיכל (בניגוד לשיטת רב), ודברי הברייתא "מפתחו של היכל" הם סימן בעלמא, שאנשים יזכרו שקורה מותרת במבוי רק עד גובה עשרים אמה, כגובה ההיכל.